

VÝVOJ ÚZEMNÍ DIFERENCIACE SOCIO-EKONOMICKÉHO ROZVOJE POLSKA MEZI ROKY 2002-2014 PODLE SUBREGIONŮ

CHANGES OF SPATIAL DIFFERENTIATION OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF POLAND BETWEEN 2002-2014 ACCORDING SUBREGIONS

Doc. RNDr. Jan Kubeš, CSc.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, katedra geografie
Jeronýmova 10, 371 15 České Budějovice
kubes@pf.jcu.cz

Bc. Martin Kebza

Univerzita Karlova v Praze, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje
Albertov 6, 128 43 Praha 2
M.Kebza@seznam.cz

Klíčová slova:

Regionální diference – regionální disparity – polské subregiony – regionální rozvoj – Polsko

Keywords:

Regional differentiation – regional disparities – Polish subregions – regional development – Poland

Abstrakt:

V článku je analyzován stav a vývoji územní diference socio-ekonomického rozvoje Polska mezi roky 2002 až 2014 podle subregionů (NUTS 3). Zdrojová data jsou zakomponována do 9 indikátorů rozvoje za každý subregion, ze kterých je pak počítán indikátor souhrnný. V roce 2002 i 2014 měly nejvyšší úroveň rozvoje subregiony 7 velkých polských měst (Warsaw, s odstupem Trojmiasto, Poznań, Wrocław, Kraków, Szczecin a Łódź) a některé subregiony Horního Slezska. Zvláště v roce 2014 na tom byly dobře také suburbánní subregiony v okolí zmíněných velkých měst. Nejméně příznivá byla situace v rurálních subregionech východního Polska a také vnitřních rurálních periferiích Polska. Územní diference socio-ekonomického rozvoje polských subregionů se mezi roky 2002–2014 změnila jen málo. Lze pozorovat slabé konvergenční tendence.

Abstract:

The article analyzed state and development of spatial differentiation of socio-economic development of Poland between the years 2002-2014 by subregions (NUTS 3). Source data are incorporated into the 9 indicators of development for each subregion, from which is derived the composite indicator. In both 2002 and 2014 had the highest level of development the subregions of 7 major Polish cities (Warsaw, apart Trojmiasto, Poznań, Wrocław, Kraków, Szczecin and Łódź) and some subregions of Upper Silesia. Especially in 2014 fared well also suburban subregions around these big cities. The least favorable situation was in rural subregions of eastern Poland and the internal rural peripheries of Poland. Spatial

differentiation of socio-economic development of Polish subregions between the years 2002-2014 changed only a little. It is possible to observe a weak convergence trend.

Úvod

Polsko je co do počtu obyvatel i rozlohy velkou evropskou zemí ležící ve střední Evropě, na jejím severovýchodním okraji. Dominantní roli v sídelně-regionálním systému Polska hraje Varšava (Warszawa), ale důležitá jsou i další velká města, zejména Trojměstí (Trojmiasto – Gdańsk, Gdynia a Sopot), Poznaň (Poznań), Vratislav (Wrocław), Krakov (Kraków), Štětín (Szczecin) a Lódž (Łódź), která mají 400 tisíc a více obyvatel a k tomu ještě aglomerované/suburbanizované okolí. V Polsku je ještě dalších 30 měst s více než 100 tisíci obyvateli. Určitou anomálií v sídelně-regionálním systému Polska je existence Hornoslezské konurbace (Konurbacja górnośląska) seskupené kolem města Katowice (Katowice) na jihu Polska, založené na těžbě černého uhlí a hutnictví železa. Polsko je administrativně uspořádáno do vojvodství (województwa), okresů (powiaty) a obcí (gminy). Statistika EU ještě rozlišuje (makro)regiony (NUTS 1, regiony, jde o spojení několika vojvodství), vojvodství (NUTS 2) a subregiony (NUTS 3, podregiony, jde o spojení několika okresů), event. další nižší jednotky. V následujícím textu budou použity originální neskleňované polské názvy měst a subregionů.

Jak vypadala složková a celková (komplexní) územní socio-ekonomická diference Polska podle subregionů (NUTS 3) v roce 2002 a 2014? Jak se tato diference mezi uvedenými roky změnila? Co bylo příčinou těchto diferencí a jejich změn? To jsou hlavní otázky, na které bude v článku hledána odpověď. V příspěvku [15] byla zpracována diference polských vojvodství v jednom časovém řezu roku 2014. V tomto článku je srovnávána a vysvětlována diference polských subregionů mezi roky 2002 a 2014 na základě dílčích indikátorů a indikátoru souhrnného.

Na řešené téma vzniklo v Polsku, ale i v České republice a jinde, množství příspěvků. Nejvíce se jich objevilo před a po vstupu Polska do EU (vstup v roce 2004), kdy byl o sledovanou problematiku zájem i v zahraničí. Některé články měly matematicko-statistický charakter – [9], jiné používaly běžnou indikátorovou statistiku – [4], další se více soustřeďovaly na vysvětlování stavu, vývoje a příčin územní socio-ekonomické diference polských regionů – [4], [3], [14], [7] a [10], a ještě jiné zdůrazňují otázky regionální politiky a regionálního rozvoje Polska – [12] a [8]. Tyto regionální analýzy Polska jsou prováděny téměř vždy podle vojvodství. Příspěvky řeší především Polsko jako takové, ale existují i studie analyzující spolu s polskými regiony i regiony dalších sousedních států – [1], [11] a [13].

Příspěvky nejčastěji popisují stav územní socio-ekonomické diference Polska v určitém roce. Pro tento článek jsou ale zajímavější ty příspěvky, které porovnávaly časově různé stavy sledované diference. Churski, Borowczak [4] sledovali změny mezi lety 2000–2005–2010. Zjistili, že na úrovni vojvodství dochází ke konvergenčním procesům (výjimka – Zachodniopomorskie vojvodství), na okresní úrovni také, s výjimkou některých okresů těchto vojvodství – Zachodniopomorskie, Warmińsko-Mazurskie a Małopolskie. Nevima, Melecký [9] sledovali HDP na obyvatele 1999–2008 podle vojvodství. Použili indikátor beta-konvergence a zaznamenali konvergenci. Tvrdoň, Skokan [13] sledovali období 2000–2006/2008. Zjistili konvergenci s výjimkou divergence východopolských vojvodství.

S cílem prokázat východo-západní gradient socio-ekonomického rozvoje Polska analyzoval diferenciaci Polska podle vojvodství Nováček [10]. Existenci tohoto gradientu již dříve uváděli např. [11], [7], [3] nebo [4]. Jiní autoři se zaměřili na kontinuum rurální periferie – exponované velkoměsto a snažili se prokázat gradaci socio-ekonomického rozvoje směrem k velkoměstům – [1], [7], [4]. Takovéto koncentrické rurálně-urbánní gradienty jistě v území Polska existují, ale k analýzám tohoto typu nejsou vhodná vojvodství. Překvapivě málo prací se věnovalo celostnímu srovnávání rozvoje pohraničních regionů Polska podle toho, jaká sousední země je na druhé straně hranice. Uváděna je vyšší rozvinutost pohraničních regionů při hranicích s Německem a Polskem – např. [2]. Pozitivní vliv velkých námořních přístavů, dálnic, významných rozvojových průmyslových podniků, mezinárodních letišť atp. na rozvoj jednotlivých polských regionů také autoři uváděli, datové analýzy vlivu těchto faktorů ovšem provedeny nebyly.

1. Data a metodika

Pro analýzy bylo třeba vybrat takové důležité indikátory socio-ekonomického rozvoje, pro které bylo možné získat data za polské subregiony, a to jak za rok 2002, tak i za rok 2014. Jako zdroj dat sloužily soubory umístěné na webových stránkách Polského statistického úřadu [5].

Nakonec bylo vybráno 9 indikátorů pro indikaci socio-ekonomické úrovně rozvoje polských subregionů. První tři jsou socio-demografického charakteru, další čtyři ekonomického charakteru a zbylé dva jsou orientovány na úroveň technické infrastruktury. Indikátor mapující *podíl ekonomicky aktivních obyvatel* (1) zobrazuje v doplňku podíl obyvatel pobírajících různé důchody a dávky. *Migrační saldo na tisíc obyvatel* (2) je dalším socio-demografickým indikátorem (zobrazujícím migrační přitažlivost nebo ztrátovost), stejně tak *podíl vysokoškolsky vzdělaných obyvatel* (3). Prvním z ekonomických indikátorů je *ekonomický agregát* (4; jde o násobek průměrné měsíční mzdy a počtu ekonomicky aktivních). Následuje *průměrná měsíční mzda* (5; je tedy použita ještě jednou vzhledem k její důležitosti). Další indikátor ekonomického charakteru sleduje *míru zaměstnanosti* (6; resp. v doplňku nezaměstnanosti) a *nově postavené byty na tisíc obyvatel* (7; projev stavební aktivity, finančních možností a spokojenosti obyvatel). Z indikátorů technické infrastruktury byl použit indikátor *podíl bytů s veřejným vodovodem* (8) a *hustota silniční sítě* (9; jde o silnice spravované státem).

Hodnoty indikátorů byly vyjádřeny v různých intenzitních jednotkách – poměrových, procentních, na obyvatele, a číselně byly velmi rozdílné. Pro výpočet hodnot *souhrnného indikátoru socio-ekonomického rozvoje* (10) bylo třeba hodnoty jednotlivých indikátorů převést na společný ekvivalent umožňující srovnání – na odchylky od mediánu a z těchto odchylek pak vypočítat průměr. Bylo zvažováno i použití vah jednotlivých indikátorů [6], nebo standardizaci pomocí z-score. To se ale příliš neosvědčilo, resp. výsledky se příliš neodlišovaly.

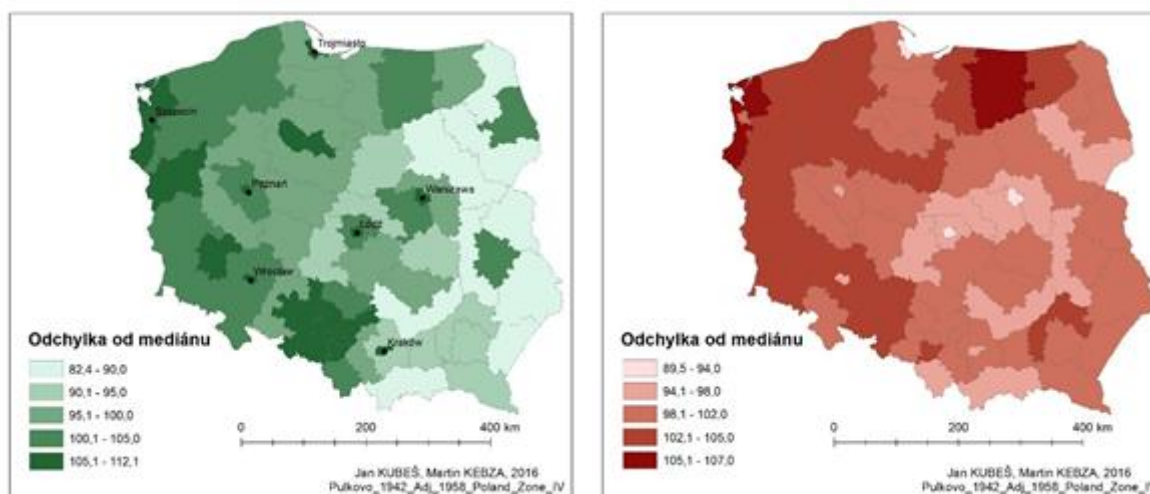
Pro větší názornost byla ještě vytvořena klasifikace růstu rozvoje subregionů mezi roky 2002 a 2014. Využívá hodnot souhrnného indikátoru za rok 2002 a průměrný vývojový bazický index 2002–2014. Hodnoty souhrnného indikátoru 2002 byly rozčleněny na vysoké, střední a nízké a hodnoty bazického indexu byly rozčleněny na růst velký, střední a malý – Obr. 21.

Jak bylo již uvedeno, článek pracuje se subregiony Polska. Těchto subregionů je podstatně více než vojvodství (16 vojvodství a 66 subregionů v roce 2014), což je pro regionální analýzy výhodné. Subregiony Polska jsou především statistickými územními jednotkami NUTS 3 pro potřeby EU, resp. Eurostatu, ale mají i určitou roli v regionální politice a regionálním rozvoji EU [3].

2. Územní diference subregionů podle hodnot indikátorů v roce 2002 a 2014

Nejprve k hodnotám socio-demografických indikátorů. Vysoké *podíly ekonomicky neaktivních obyvatel* v roce 2002 ve východní a jihovýchodní části Polska jsou patrné z Obr. 1. Naopak jihozápadní část Polska, zvláště Horní Slezsko (Górny Śląsk) a zdejší velká města, také okolí hlavního města, i některé subregiony se středně velkými městy na východě Polska, na tom byly dobře. Je to dáno vysokým podílem obyvatel důchodového věku a žen v domácnosti na východě a jihovýchodě Polska [5] a také specifickou vykazování pracovních sil na zdejších malých rodinných farmách. Ze srovnání kartogramů za roky 2002 (Obr. 1) a 2014 (Obr. 2) jsou patrné vývojové změny. Výrazná změna nastala ve velkých městech, kde velmi narostl počet ekonomicky neaktivních (důchodci a další). Rozsáhlejší území s relativně malým podílem ekonomicky aktivních se z východu Polska mírně posunulo blíže ke středu Polska, do zázemí měst Warszawa a Łódź. Z hlediska hodnot tohoto indikátoru se zlepšily rurální subregiony západního Polska a bývalého východního Pruska.

Obrázek 1 a 2: Podíl ekonomicky aktivních obyvatel v roce 2002 (vlevo) a 2014 (vpravo) v subregionech Polska v podobě odchylek od mediánu

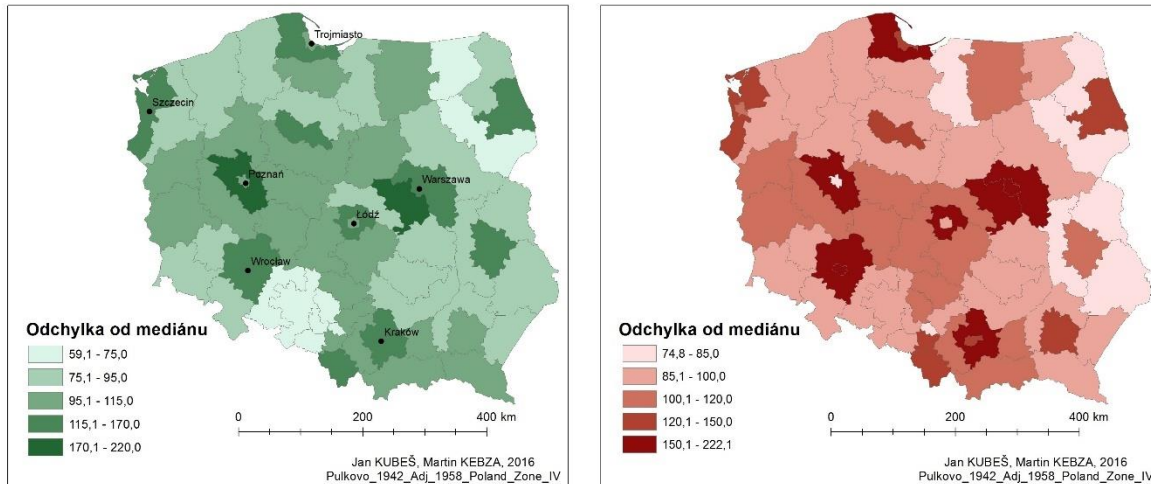

Zdroj všech obrázků: Główny Urząd Statystyczny [5] a vlastní zpracování dat.

Následující kartogramy (Obr. 3 a 4) zobrazují *migrační bilanci* subregionů. Lze pozorovat výrazně kladnou bilanci v suburbánních subregionech v okolí velkých měst (zejména Poznaňski a Warszawski-zachodni subregion). Opolskie vojvodství má naopak výrazně zápornou bilanci, zejména díky odchodům polských Němců a Slezanů do Německa [5], stejně tak některé subregiony v Horním Slezsku (Górny Śląsk – úpadek hornictví a hutnictví, znečištění ovzduší) a také rurální subregiony severovýchodu i jihovýchodu Polska (odchody zejména mladých lidí do velkých polských měst, do Německa a do Anglie). Srovnáním obou kartogramů lze zprostředkovaně sledovat zvýšení suburbánní migrace směřující do suburbánních subregionů kolem velkých měst (Warszawski-wschodni, Warszawski-zachodni, Krakowski, Poznaňski, Wrocławski, Gdaňski, i Szczeciňski a Łódzki), migrační růst

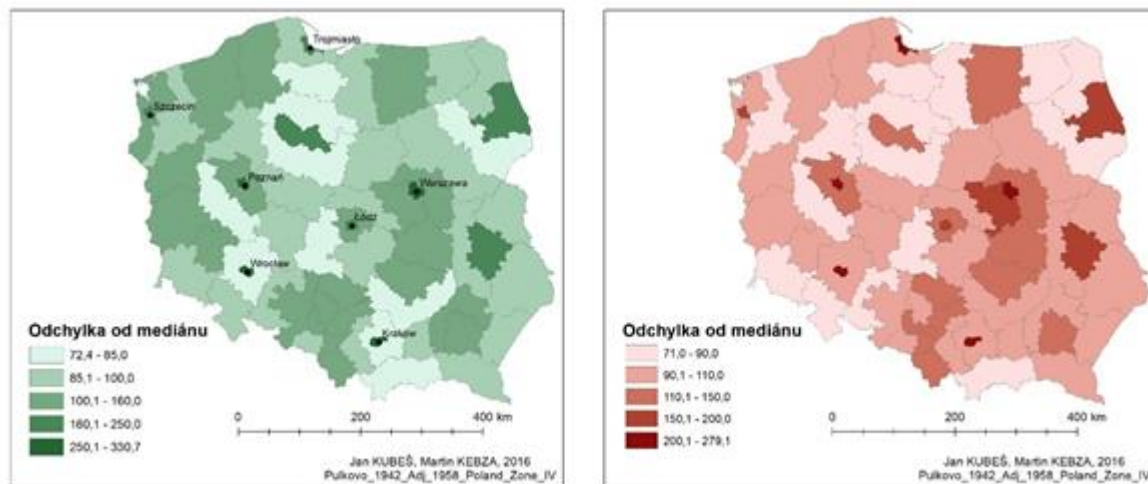
samotných velkých měst (výjimkou je město Poznaň), přetrvávající migrační ztráty rurálních subregionů východního Polska, Opolskie vojvodství má trvalý migrační ztrátovost (viz vystěhovávání do Německa).

Obrázek 3 a 4: Migrační bilance v roce 2002 (vlevo) a v roce 2014 (vpravo) v subregionech Polska v podobě odchylek od mediánu

Velké rozdíly mezi polskými subregiony vykazovala v roce 2002 *vysokoškolská vzdělanost* (Obr. 5). Velká města mají tuto vzdělanost logicky nejvyšší. Dobře si stojí také subregiony se středně velkými městy, pokud v nich sídlí velké univerzity – Bydgosko-Toruňski, Białostocki, Lubelski a Rzeszowski subregion. Opačně na tom jsou rurální subregiony vnitřních periferií Polska a překvapivě a nevysvětlitelně také suburbánní subregiony kolem některých velkých měst (Wrocław, Kraków, Bydgoszcz/Toruń). V Polsku, podobně jako v Česku, za sledované období velmi narostl počet vysokoškoláků. Z kartogramu v Obr. 6, mapující rok 2014, vystupují opět všechna velká města a již zmíněné subregiony některých středně velkých měst (navíc ještě Białostocki a Olsztyński). Rozdíly se poněkud zmenšily, oblast s nízkou vysokoškolskou vzdělaností se přesunula z východu Polska do středoseverní části Polska, do zde se nacházejících rurálních subregionů. Nízkou vysokoškolskou vzdělanost má také podtatranský Nowosądecki subregion.

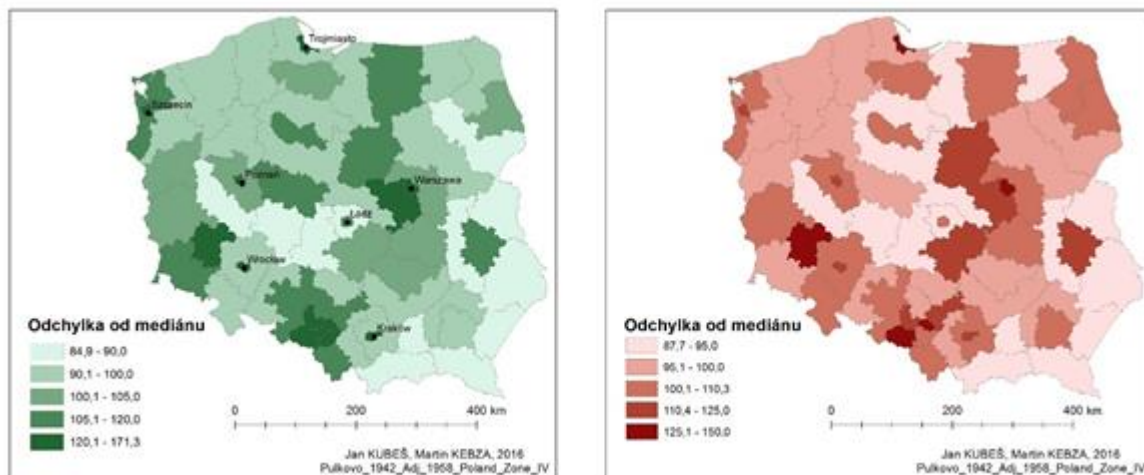
Obrázek 5 a 6: Podíl vysokoškoláků v roce 2002 (vlevo) a v roce 2014 (vpravo) v subregionech Polska v podobě odchylek od mediánu

Následují indikátory ekonomického charakteru. Warszawa, podobně jako další hlavní města evropských post-socialistických zemí, na tom byla z hlediska *ekonomického agregátu* (Obr. 7 a 8) v rámci Polska nejlépe. Je to proto, že Warszawa je téměř dvoumilionovým velkoměstem soustředujícím řídicí složky velkých podniků, státní správy, jsou zde soustředěny vyšší služby, bydlí zde velký podíl vysokoškoláků, atp. Z toho pak plynou vysoké mzdy (ovšem i vyšší životní náklady). V další skupině subregionů podle hodnot ekonomického agregátu z roku 2002 se nacházela další velká města Polska – Trojmiasto a Poznań, společně se západním varšavským suburbánním subregionem, a ještě subregiony těžby mědi (Legnicko-Głogowski) a zejména černého uhlí (Konurbacja górnośląska a její subregiony). Ve třetí skupině se nacházela zbylá velká města – Wrocław, Kraków, Szczecin, Łódź, subregiony suburbánního okolí velkých měst, i některé subregiony se středně velkými městy – Lubelski, Bydgosko-Toruński. Na druhé straně škály hodnot indikátoru se objevovaly subregiony severovýchodu, východu a jihovýchodu Polska a rovněž rurální subregiony vnitřní středojižní rurální periferie Polska mezi městy Poznań, Wrocław, Opole a Łódź (i když právě v tomto prostoru se vytváří komunikační jádro Polska). Oproti roku 2002 se v roce 2014 zlepšilo postavení suburbánních subregionů v okolí velkých měst, protože do těchto prostorů přišly lépe situované rodiny z nedalekých velkoměst. O něco se zlepšilo severovýchodní Polsko. V pohraničním pásu subregionů podél ukrajinské a slovenské hranice (jihovýchod) je ekonomický agregát stále nejnižší. Z kartogramu za rok 2014 rovněž vystupují nízké hodnoty ekonomického agregátu ve vnitřní periférii kolem měst Bydgoszcz a Toruń a v další takové periférii východně od města Łódź.

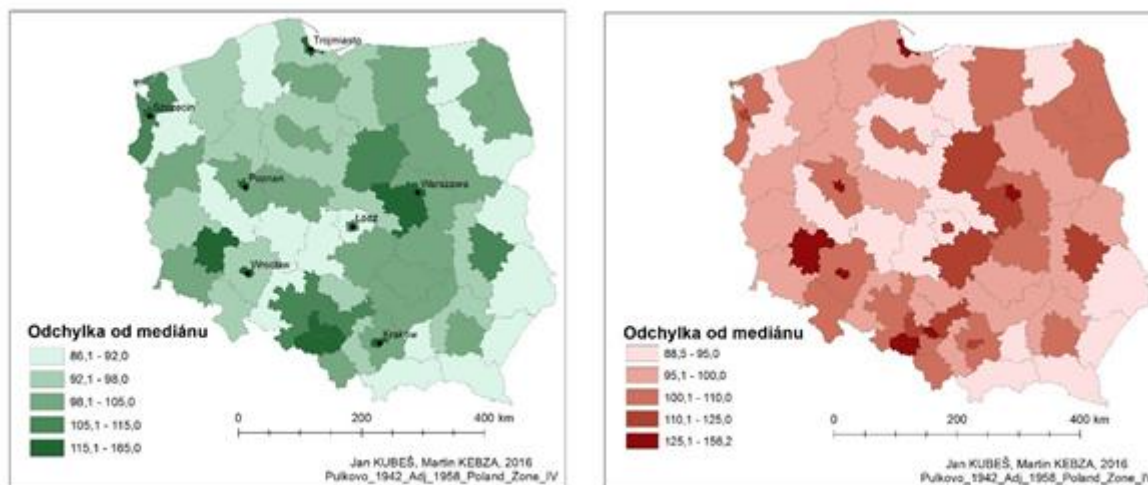
Obrázek 7 a 8: Ekonomický agregát v roce 2002 (vlevo) a v roce 2014 (vpravo) v subregionech Polska v podobě odchylek od

mediánu

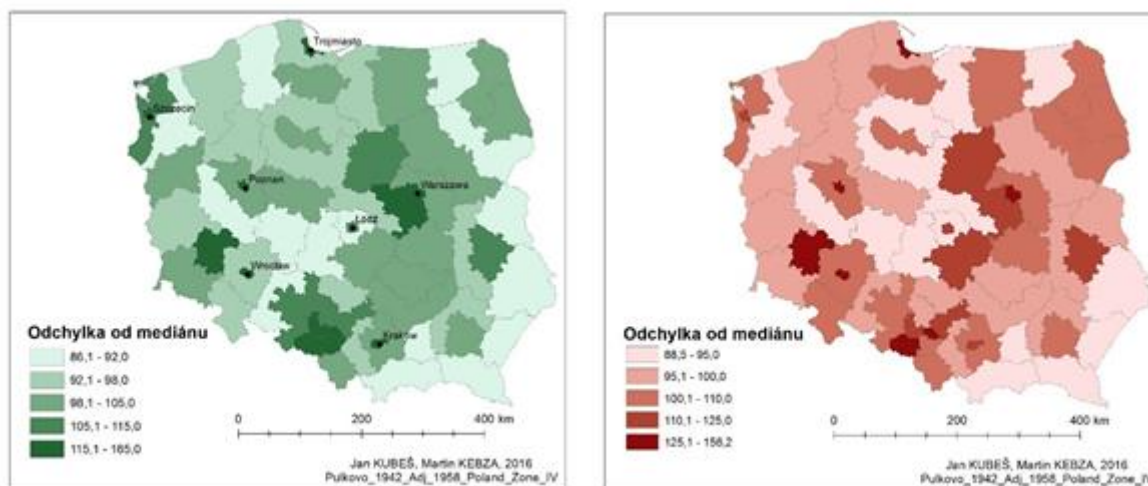
Podobně jako ekonomický agregát se zobrazovala *průměrná mzda* (Obr. 9 a 10), což je logické, vzhledem k tomu, že je do ekonomického agregátu zakomponována.

Obrázek 9 a 10: Průměrná mzda v roce 2002 (vlevo) a v roce 2014 (vpravo) v subregionech Polska v podobě odchylek od mediánu

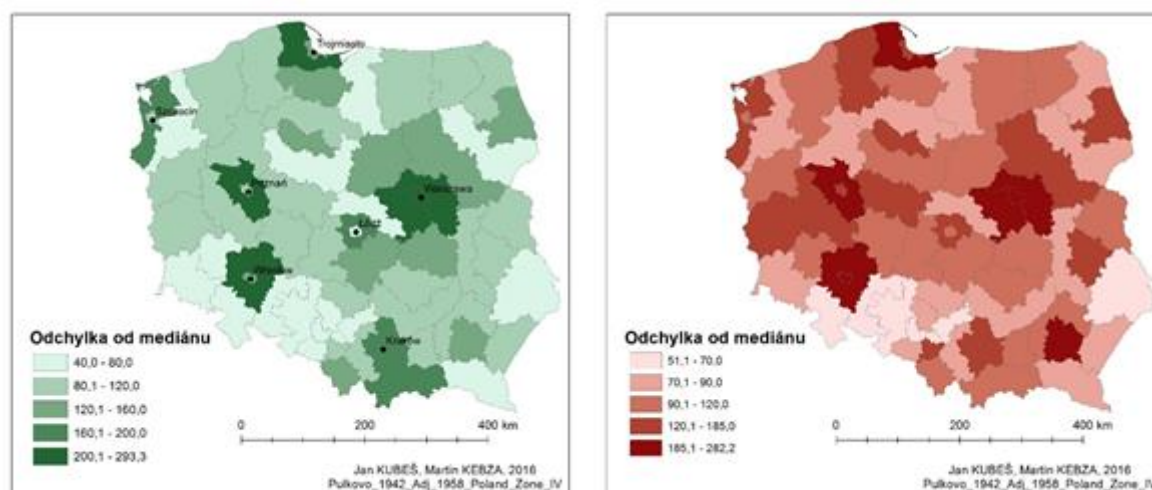
Polsko se od začátku 90. let potýkalo s vysokou *nezaměstnaností*, která byla způsobena velkým zastoupením málo konkurenceschopného agrárního sektoru, rozpadem státních zemědělských podniků v severní části Polska, rozpadem trhu v RVHP a problémy transformace socialistického průmyslu. Před vstupem Polska do Evropské unie měly nejvyšší nezaměstnanost subregiony severu Polska (důvody viz výše) a také Wałbrzyski (díky ukončení těžby málo kvalitního černého uhlí) a Radomski subregion (nezdařená transformace hospodářství) – Obr. 11. Ani na východě Polska nebyla situace dobrá, jak by se zdálo z kartogramu, protože do nezaměstnaných nebyly započítány osoby částečně pracující ve zdejším málo výkonném zemědělství. Nejnižší nezaměstnanost měla velká polská města s část jejich suburbánních okolí, také hornické subregiony v Horním Slezsku. V roce 2014 nezaměstnanost v Polsku značně poklesla, ale uvnitř dvanáctiletého období (2002–2014) bylo také dílčí období hospodářské krize s kolísáním hodnot nezaměstnanosti. Územní diference nezaměstnanosti se v roce 2014 (Obr. 12) do určité míry proměnila. Své postavení si zlepšily subregiony jihozápadu Polska podél hranic s Německem a Českou republikou. Také sever Polska na tom byl v roce 2014 už poněkud lépe. Zůstaly 3 subregiony s vysokou nezaměstnaností – Włocławski, Radomski a Przemyski.

Obrázek 11 a 12: Míra zaměstnanosti v roce 2002 (vlevo) a v roce 2014 (vpravo) v subregionech Polska v podobě odchylek od mediánu

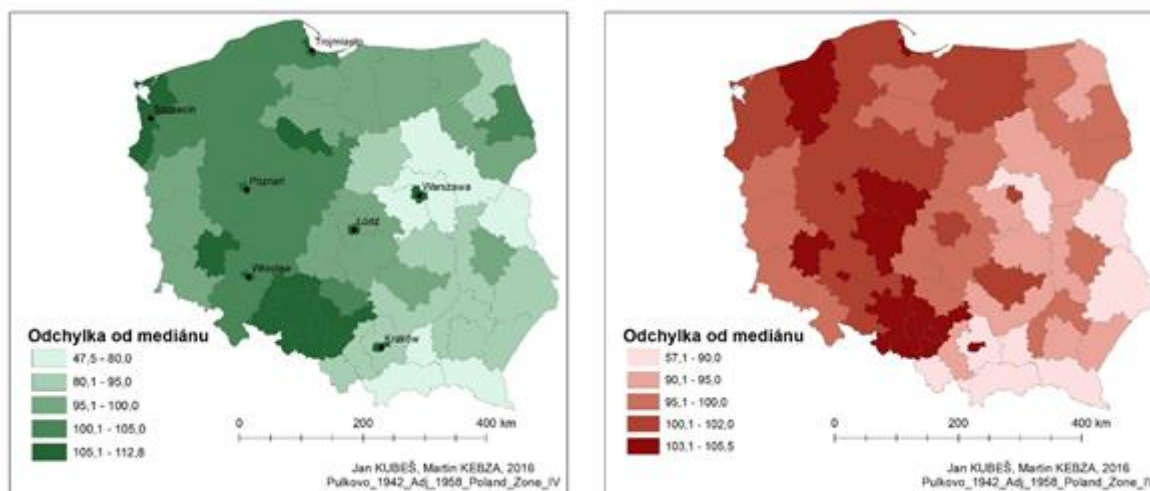
V roce 2002 byla v Polsku *bytová výstavba* poměrně slabá, ale již byla patrná rezidenční suburbanizace v subregionech ležících v okolí velkých měst (Obr. 13), především v okolí měst Warszawa (Warszawski-wschodni, Warszawski-zachodni), Trojmiasto (Gdaňski), Poznań (Poznanski) a Wrocław (Wrocławski). Málo bytů se stavělo v oblastech těžby černého uhlí – již zmíněný Wałbrzyski subregion a v subregionech Horního Slezska (Górny Śląsk). V minulosti zde totiž bylo vystaveno množství bytů na hornických a hutnických sídlištích a zdejší obyvatelé ani nemají potřebu stavět rodinné domy. Zvláštní situace nastala ve vojvodství se sídlem v Opole, odkud se vystěhovali polští Němci a Slezané do Německa, takže zde byl dostatek volných bytů. V okolí velkých měst České republiky nejprve začala rezidenční suburbanizace v podobě výstavby bytů v rodinných domech lokalizovaných do sídel za městem, kam se stěhovali obyvatelé těchto měst. Až později, kolem roku 2007, zesílila developerská výstavba bytových kondominií uvnitř měst a na jejich okrajích. Tento vývoj lze pozorovat i v Polsku. V roce 2014 byly opět v popředí suburbánní subregiony kolem velkých měst (Obr. 14), ale velká výstavba byla i ve městech Warszawa nebo Wrocław. Z kartogramu rovněž vystupují subregiony se středně velkými městy (město a jeho suburbánní zázemí v jednom subregionu) – Bydgosko-Toruňski, východopolský Białostocki, Lubelski (Lublin) a Rzeszowski. Je to projev určité stabilizace a rozvoje těchto východopolských subregionů. Nízká výstavba bytů zůstává v některých hornických subregionech (Górny Śląsk, Wałbrzyski s.) a ve vojvodství kolem Opole. Důvody již byly uvedeny.

Obrázek 13 a 14: Počet vystavěných bytů na 1000 obyvatel v roce 2002 (vlevo) a v roce 2014 (vpravo) v subregionech Polska v podobě odchylek od mediánu

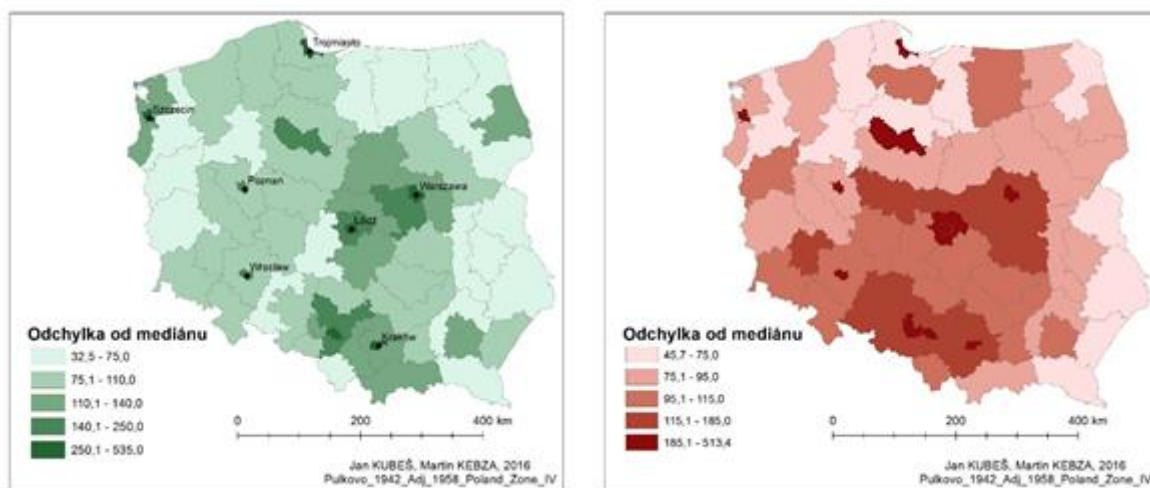
Zcela jinak vypadá kartogram zobrazující *napojení obyvatel na vodovody* v roce 2002 (Obr. 15), což je jeden ze dvou indikátorů technické infrastruktury. Jihozápadní, západní a severozápadní části Polska před rokem 1945 ovládalo Německo, které výstavbu vodovodů podporovalo, a to má dopad až do současnosti. Nízké hodnoty v suburbánním okolí hlavního města jsou překvapivé, může jít ale o statistickou chybu. V podbeskydských podhorských polských subregionech převažuje zásobování z domácích studní. Územní diference podílů obyvatel s vodovodem se mezi lety 2002 až 2014 příliš nezměnila (Obr. 15 a 16). Ve východní a jihovýchodní části země je třeba tento podíl zvýšit.

Obrázek 15 a 16: Podíl obyvatel s vodovodem v roce 2002 (vlevo) a v roce 2014 (vpravo) v subregionech Polska 2002 v podobě odchylek od mediánu

Vyšší hustoty významnějších silničních komunikací byly a stále jsou Dolním Slezsku (Dolny Śląsk, dříve německé území) a v Horním Slezsku (Górny Śląsk, díky velké hustotě zalidnění a průmyslových závodů), také v okolí hlavního města a v pásu mezi přístavy v Trojmiasto a jižním Polskem (Obr. 17). Nízké hodnoty vycházejí na východě Polska. Nové úseky dálnic nemohly zásadně změnit sledovanou územní diferenciaci, nicméně důsledky výstavby na ni jsou patrné zejména ve spojitosti s dálnicemi A2 a A4 táhnoucí se západovýchodním směrem, viditelná je i výstavba obchvatů v aglomeracích (Obr. 17 a 18).

Obrázek 17 a 18: Hustota silničních komunikací v roce 2002 (vlevo) a v roce 2014 (vpravo) v podobě odchylek od mediánu

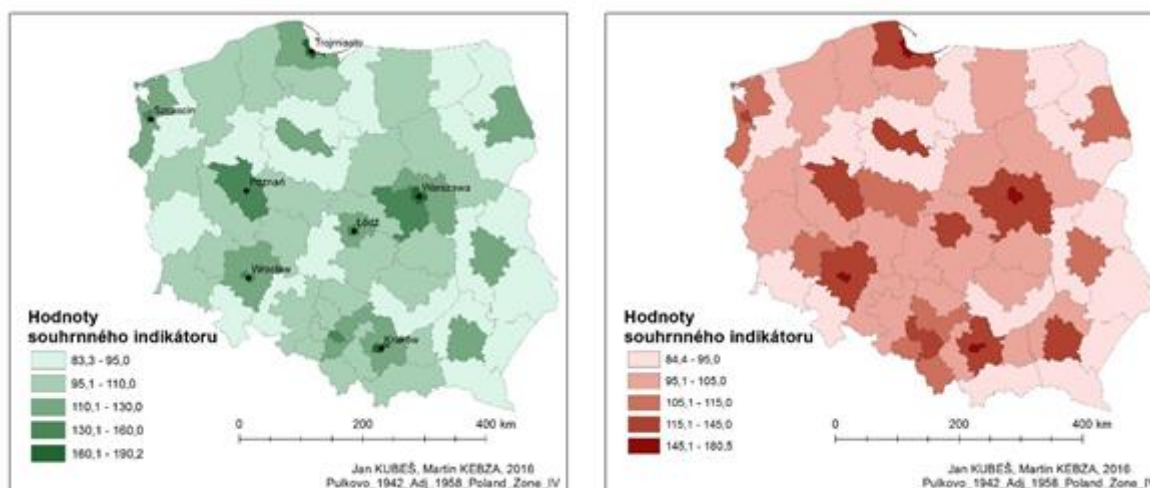

Zprůměrování hodnot směrodatných odchylek devíti indikátorů do podoby *souhrnného indikátoru socio-ekonomického rozvoje* je za rok 2002 zobrazeno v dalším kartogramu (Obr. 19). Z kartogramu vystupuje Warszawa, Trojmiasto a Kraków jako urbánní subregiony velkých měst. V další skupině jsou zbylé urbánní subregiony velkých měst – Poznań, Wrocław, Szczecin a Łódź, dva suburbánní subregiony – Warszawa-west a Poznański a subregion Katowicki. Ve třetí skupině jsou zbylé suburbánní subregiony velkých měst a také některé subregiony se středně velkými městy (Bydgosko-toruński, Białostocki, Lubelski, Rzeszowski, Tyski a Sosnowiecki). Na východě a jihovýchodě Polska, zvláště ve zde se

nacházejících venkovských subregionech, jsou hodnoty souhrnného indikátoru nejnižší. Lobatch [7] označoval ty regiony (subregiony), které byly zaostalé a příliš se nerozvíjely, jako „lagers“, a ty subregiony, které na tom byly relativně lépe, ale také se rozvíjely málo, jako „losers“ – viz Obr. 21 a následující kapitola.

Změny územní diference podle hodnot souhrnného indikátoru nejsou příliš velké (srovnej Obr. 19 a 20). Jednotlivé subregiony si většinou uchovávají svoji pozici mezi subregiony Polska. Jihozápad Polska si celkově stojí nejlépe. Města Warszawa, Trojmiasto, Poznań a Wrocław, společně se suburbánními subregiony v jejich okolí, jsou z hlediska hodnot tohoto indikátoru v roce 2014 v popředí. Do druhé skupiny byla zařazena zbývající velká města (Łódź, Kraków a Szczecin), protože jejich suburbánní okolí má o stupeň horší postavení. Následují subregiony několika středně velkých měst – Bydgosko-toruňski, Białostocki, Lubelski, Rzeszowski, společně s několika subregiony Horního Slezska – Tyski, Katowicky, Bielski a Sosnowiecki. Mírné zlepšení lze pozorovat u subregionů ležících východně od města Kraków.

Obrázek 19 a 20: Hodnoty souhrnného indikátoru socio-ekonomického rozvoje v roce 2002 (vlevo) a v roce 2014 (vpravo) v podobě odchylek od mediánu

3. Klasifikace změn územní diference subregionů 2002–2014

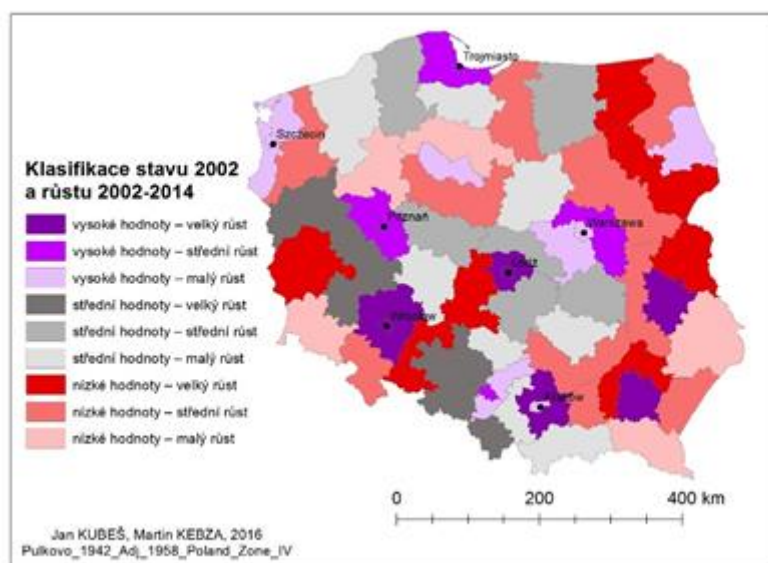
Relativně výrazně rostly subregiony jihozápadu Polska ležící nedaleko hranic s Německem a Českem (výjimkou je Zielonogórski a také Wałbrzyski subregion s úpadkem těžby a zpracování méně kvalitního uhlí), které jsou napojeny na rozvinutá území na druhé straně hranice. Růst zaznamenaly některé subregiony severovýchodní části Polska až po severovýchodní širší zázemí hlavního města (Warszawa zde působí příznivě a je zde také rozvíjené propojení na Pobaltí). Vůbec celé východní Polsko zaznamenalo mezi roky 2002 až 2014 určitý postup z velmi nízkých úrovní socio-ekonomického rozvoje. V tomto smyslu lze uvažovat o konvergenčních tendencích. To je z hlediska regionálního rozvoje a regionální politiky pozitivní.

Přístavní Trojmiasto a jeho širší zázemí se vyvíjelo o něco lépe než přístavní Szczecin a jeho širší zázemí. V subregionech východní části Horního Slezska byl růst malý díky úpadku hornictví a hutnictví a také proto, že hodnoty indikátorů zde byly v roce 2002 vysoké. Tento

druhý důvod je charakteristický i pro hlavní město a jeho suburbánní okolí, kde byly extrémně vysoké hodnoty už v roce 2002. Warszawa je na tom ale stále nejlépe. Łódź značně rostl, podařilo se mu transformovat svou hospodářskou základnu. Naopak Kraków rostl málo. I když má Radomski subregion dobrou polohu, neměl dobré hodnoty v roce 2002 a navíc měl malý rozvoj za sledované období (problémy transformace hospodářství a evropských dotací, směřující v rámci vojvodství (Mazowieckie) spíše do hlavního města). Stejně tak podtatranský Nowosądecki subregion se nerozvíjel, i když jsou zde dobré možnosti pro cestovní ruch.

Obrázek 21 zobrazuje klasifikaci stavu a změn rozvoje polských subregionů na základě tří intervalů hodnot souhrnného indikátoru v roce 2002 a tří intervalů růstu dle hodnot průměrného vývojového bazického indexu 2002–2014. Výsledky jsou v souladu s tím, co již bylo konstatováno. Z velkých měst se na základě této klasifikace dobře vyvíjely zejména Wrocław a Łódź, ze středně velkých měst (subregiony s městy) pak např. Gliwice, Bytom, Bielsko-Biala, Lublin či Rzeszow. Ze suburbánních subregionů velkých měst měl nejpříznivější vývoj Wrocławski, Łódzki a Krakowski subregion. Subregiony ležící na dálničních vstupech z Německa a z Česka do Polska měly rovněž příznivé hodnoty, stejně tak subregiony ležící severovýchodně od hlavního města směrem k Pobaltí a Bělorusku.

Obrázek 21: Klasifikace stavu a růstu rozvoje polských subregionů 2002–2014

Relativně vyšší socio-ekonomický růst neměly ve sledovaném období rozvinuté urbánní subregiony (7 největších polských měst) ani suburbánní subregiony vymezené kolem nich, ale subregiony s poněkud menšími městy a subregiony relativně venkovské – bez stotisícových měst. V Obrázku 21 jsou červenými odstíny znázorněny subregiony s nízkými vstupními hodnotami souhrnného indikátoru. Celkem 7 z těchto subregionů mělo velký růst (tmavě červená) a jen 5 malý růst (světle červená). V případě subregionů s vysokými vstupními hodnotami byl analogický poměr 8 : 8. Tyto skutečnosti by svědčily o slabší konvergenci socio-ekonomického rozvoje polských subregionů. Ovšem součet hodnot odchylek od mediánů v roce 2002 (u souhrnného indikátoru i u všech dílčích indikátorů) byl oproti podobnému součtu v roce 2014 o něco nižší. To by ukazovalo na slabší divergenční tendence.

4. Faktory působící na územní socio-ekonomickou diferenciaci Polska

Komentáře k faktorům ovlivňujícím socio-ekonomický rozvoj polských subregionů vycházejí z rozboru literatury a z analýz v předchozích kapitolách. Řada autorů zmiňovaných v Úvodu článku zaznamenala větší rozvinutost západně a jihozápadně položených polských vojvodství ve srovnání s vojvodstvími ležícími na východě Polska – např. [10], [11], [3], nebo [4]. Nováček [10] to vysvětluje tak, že oblast střední Evropy, kam patří i Polsko, plnila od středověku funkci přechodové zóny mezi méně rozvinutým Východem a rozvinutějším Západem Evropy. Tato dichotomie polských regionů byla stále zřetelnější v období průmyslové revoluce, poněkud oslabila v období socialismu (po zpretrhání mnohých vazeb Polska s Německem a dalšími západními zeměmi a za podpory vazeb na Sovětský svaz), aby se pak opět plně projevila v období po roce 1989.

S výše uvedeným také souvisí to, že po 2. světové válce se Polsko jako stát posunulo západním směrem, když přišlo o části území na východě s převahou Litevců, Bělorusů a Ukrajinců (připadly Sovětskému Svazu) a když získalo na Německu území Slezska, Pomořan a Východního Pruska. Zvláště na jihozápadě ležící Dolní a Horní Slezsko bylo za Německa rozvinuté a to se promítá až do současné doby [6], [10].

Existuje řada dílčích faktorů ovlivňujících socio-ekonomický rozvoj jednotlivých polských subregionů. Jak už bylo zmíněno, jinak na tom jsou a jinak se vyvíjely subregiony velkých měst na jedné straně a jinak spíše rurální subregiony bez stotisícových a větších měst ležící v periferní poloze. Polský sídelně-regionální systém je polycentrický. Tato polycentricita je narušena řádově nejvýše postaveným hlavním městem Polska (Warszawa, téměř 2 milióny obyvatel) a existencí Hornoslezské konurbace (Konurbacja górnośląska, přes 2 milióny obyvatel) založené v minulosti na těžbě uhlí a hutnictví železa. Tato konurbace vytváří spojitý prostor městského a příměstského osídlení, dolů, hald, průmyslových podniků a komunikací. Subregiony příslušné do této konurbace mají oproti jiným subregionům specifický charakter a specifické chování. Byly a stále jsou v ekonomických a infrastrukturních aspektech velmi rozvinuté, v socio-demografických už méně. Současná doba hlubinné těžbě uhlí ani hutnictví nepřeje.

Systematické zpracování faktorů ovlivňujících socio-ekonomickou diferenciaci polských subregionů a vývoj této diferenciaci bude uskutečněno v další studii.

Závěr

V článku je analyzován stav a vývoj územní diferenciaci socio-ekonomického rozvoje Polska mezi roky 2002 až 2014 podle subregionů (NUTS 3). Byly analyzovány hodnoty 9 indikátorů socio-ekonomického rozvoje v polských subregionech a hodnoty souhrnného indikátoru rozvoje těchto subregionů. K vývojovým analýzám byl navíc použit průměrný vývojový bazický index a vývojová klasifikace rozvoje subregionů. V roce 2002 i 2014 měly nejvyšší úroveň rozvoje subregiony 7 velkých polských měst (Warszawa, s odstupem Trojmiasto, Poznań, Wrocław, Kraków, Szczecin a Łódź) a některé subregiony Horního Slezska. Zvláště v roce 2014 na tom byly dobře také suburbánní subregiony v okolí zmíněných velkých měst. Nejméně příznivá byla situace v rurálních subregionech východního Polska a také ve vnitřních rurálních periferiích Polska. Územní diferenciaci socio-ekonomického rozvoje polských subregionů se mezi roky 2002–2004 změnila jen málo. Lze pozorovat slabé divergenční tendence, ale závisí na použité metodice analýz.

Použité zdroje:

- [1] BARJAK, F. (2001): Regional disparities in transition economies: A typology for East Germany and Poland. *Post-Communist Economies*, 13(3), pp. 289-311. DOI: 10.1080/14631370120074849
- [2] CHIDLOW, A., SALCIUVIENE, L., YOUNG, S. (2009): Regional determinants of inward FDI distribution in Poland. *International Business Review*, 18(2), pp. 119-133. DOI: 10.1016/j.ibusrev.2009.02.004
- [3] CHURSKI, P. (2005): Problem areas in Poland in terms of the objectives of the European Union's regional policy. *European Planning Studies*, 13(1), pp. 45-72. DOI: 10.1080/0965431042000312406
- [4] CHURSKI, P., BOROWCZAK, A. (2013): Spatial and temporal distribution of economic growth and stagnation areas in Poland - challenges for Polish cohesion policy after 2013. In: Kovacs, I. P., Scott, J., Gal, Z. (eds.): *Territorial Cohesion in Europe*. Pecs (Hungary): Institute for Regional Studies, Centre for Economic and Regional Studies, pp. 424-434. [online]. [cit. 2016-01-09]. <http://www.staff.amu.edu.pl/~chur/bibliografia.html>.
- [5] GUS (2015): *Bank Danych Lokalnych*. Główny urząd statystyczny. [online]. [cit. 2016-01-09]. http://stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks
- [6] KUBEŠ, J., KEBZA, M., NOVÁČEK, A. (2016): East-west gradient of regional differentiation in Poland. In: Jedlička, P. (ed.): *Proceedings of the international scientific conference „Hradec Economic Days 2016“*, february 2nd and 3rd, Hradec Králové: University of Hradec Králové, pp. 456-462.
- [7] LOBATCH, A. I. (2004): EU membership and growing regional disparities: Polands strategy options to optimise structural transfer from the Union. In: Jenei, G., Barabashev, A., van den Berg, F. (eds.): *Institutional Requirements and Problem Solving in the Public Administrations of the Enlarged European Union and Its Neighbours - 12th NISPACEE Annual Conference*, Vilnius, pp. 394 - 415.
- [8] MODRANKA, E. (2015): Spatial dependencies in the absorption of funds from Regional Operational Programmes on NUTS 3 regional level in Poland. *Journal of Economics & Management*, 19(1), pp. 108-122.
- [9] NEVIMA, J., MELECKÝ, L. (2011): Analýza beta-konvergence regionu zemí Visegrádské čtyřky prostřednictvím nelineárního regresního modelu (Analysis of beta-convergence in region of Visegrad countries through non-linear regression model). *Acta academica karviniensia*, Opava: Silesian university in Opava, School of Business Administration in Karvina, 2011(3), pp. 43-57.
- [10] NOVÁČEK, A. (2014): Historical-geographical determinants of the west-east territorial disparities in the Central European countries. *Europa XXI.*, No. 26, Warsaw: Institute of Geography and Spatial Organization PAS, pp. 5-23.
- [11] PETRAKOS, G. (2001): Patterns of regional inequality in transition economies. *European Planning Studies*, 9(3), pp. 359-383. DOI: 10.1080/713666485
- [12] SCHERPEREELA, J. A. (2010): EU Cohesion Policy and the Europeanization of Central and East European regions. *Regional & Federal Studies*, 20(1), pp. 45-62. DOI: 10.1080/13597560903174899
- [13] TVRDOŇ, M., SKOKAN, K. (2011): Regional disparities and the ways of their measurement: The case of the Visegrad Four countries. *Technological and Economic Development of Economy*, 17(3), pp. 501-518. DOI: 10.3846/20294913.2011.603485
- [14] ZIENTARA, P. (2008): Polish regions in the age of a knowledge-based economy. *International Journal of Urban and Regional Research*, 32(1), pp. 60-85. DOI: 10.1111/j.1468-2427.2008.00776.x.